

УДК 349.42

О.М. БАТИГІНА, канд. юрид. наук, доц.,
Полтавський юридичний інститут Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7245-9369>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕСТИЦИДІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ КРАЇН СНД

Ключові слова: пестициди, сільське господарство, країни СНД

Забезпечити сталий та ефективний розвиток сільського господарства можуть ряд факторів, серед яких можна виділити і застосування засобів боротьби з різного роду шкідниками, які значно знижують продуктивність сільського господарства. Але для конкретної людини застосування засобів захисту рослин несе потенційну загрозу для життя, здоров'я та впливає на безпечність довкілля. З огляду на це, у законодавстві країн СНД встановлені різні правила їх застосування, обігу, транспортування, рекламування, маркування, зберігання та знищення. Особлива увага з боку держав до проблем встановлення та виконання правил застосування пестицидів у сільському господарстві обумовлюється їх токсичним впливом на все живе на планеті: людей, тварин, рослин і у цілому довкілля. Отже, аналіз особливостей правового забезпечення застосування пестицидів у країнах СНД є особливо актуальним у зв'язку з можливістю виявлення позитивних і негативних рис такого регулювання та перспективою використання набутого позитивного досвіду правового регулювання для України.

Проблеми використання засобів захисту рослин у сільському господарстві неодноразово досліджували представники аграрної науки, вчені юристи як вітчизняні, так і зарубіжні. Зокрема, деякі дослідники аналізували

законодавство України [1, 2], деякі – законодавство США [3], а деякі – країн Європейського Союзу [4]. Але дослідження досвіду правового забезпечення застосування пестицидів аграріями у країнах СНД не містить жодна з публікацій. Отже, метою цієї роботи є визначення та аналіз нормативно-правових актів країн СНД, які встановлюють правила та особливості використання пестицидів у сільському господарстві цих країн.

У законодавстві Республіки Таджикистан діє з окресленого питання закон від 22.04.2003 р. «Про виробництво та безпечне поводження з пестицидами та агрохімікатами» [5], метою якого є встановлення правових засад виробництва та безпечного поводження з пестицидами за для безпеки людей та довкілля. Закон оперує наступним поняттям пестицидів – це хімічні або біологічні речовини, що застосовуються для боротьби проти шкідників (хвороб рослин, бур'янів, мікроорганізмів, що є причиною знищення сільськогосподарської продукції та матеріалів, паразитів, збудників захворювань людей і тварин), а також призначені для предуборочного видалення листя (дефоліанти), для предуборочного підсушування рослин (десиканти), для відлякування, залучення та стерилізації комах.

16.04.2012 року у Республіці Таджикистан приймається більш загальний закон «Про захист рослин» [5], призначений для вироблення правових, економічних і організаційних основ діяльності в області захисту рослин і сільськогосподарської продукції від шкідників, хвороб та бур'янів, у тому числі приділяється багато уваги і діяльності пов'язаної з пестицидами. Так, у законі мова йде про знешкодження пестицидів; про регламентацію залишкової кількості пестицидів; про правила зберігання, транспортування та застосування пестицидів; про обов'язкові вимоги безпеки до умов і технологій зберігання, транспортування та застосування пестицидів. Закон містить більш вузьке визначення поняття пестицидів порівняно із законом «Про виробництво та безпечне поводження з пестицидами та аг-

рохімікатами», надаючи таке їх визначення – це хімічні речовини, що використовуються проти шкідливих та особливо небезпечних шкідливих організмів, а також для передуборочного просушування, видалення листя і регулювання росту рослин.

Історію розвитку законодавства Республіки Азербайджан щодо пестицидів можна розділити на два етапи: до 2006 року, коли діяв закон від 03.12.1996 року № 210-ІГ «Про захист рослин» [5] та після 2006 року, коли набув чинності закон від 12.05.2006 року № 102-ІІІQ «Про фітосанітарний контроль» [5]. На відміну від Таджикистану, законодавство пройшло розвиток від загального до спеціального. Закон «Про фітосанітарний контроль» встановлює правові засади організації фітосанітарного контролю, регулює відносини між суб'єктами, які діють в галузі захисту та карантину рослин. У Законі розкрито поняття як «засобів захисту рослин» (це пестициди, біологічні препарати, корисні живі організми і технічні засоби, що використовуються з метою захисту рослин і рослинних продуктів), так і поняття «пестицидів» – як отруйні хімічні речовини, використовувані з метою боротьби проти шкідливих організмів.

У Республіці Казахстан діє закон «Про захист рослин» від 03.07.2002 року № 331-ІІ [5], який визначає правові, економічні та організаційні основи здійснення діяльності у сфері захисту рослин від шкідників, бур'янів і хвороб рослин і спрямований на збереження врожаю, його якості та запобігання шкідливого впливу на здоров'я людей і навколишнє середовище при здійсненні фітосанітарних заходів. Закон оперує наступним поняттям пестицидів, яке ототожнюється з отрутохімікатами – це хімічні, біологічні та інші речовини, використовувані проти шкідливих та особливо небезпечних шкідливих організмів, а також для передуборочного просушування, видалення листя і регулювання росту рослин. Значна частина закону присвячена заходам по знешкодженню пестицидів, які спрямовані на утилізацію, знищення заборонених або тих, які прийшли в непридатність пестицидів,

а також тари з-під них. У ст.3 передбачено державну реєстрацію пестицидів, урегульовано процес біологічної, токсикологічної, гігієнічної та екологічної оцінки препаратів, за результатами якої видається фізичним та юридичним особам реєстраційне посвідчення на право їх застосування на території Казахстану. Закон також регламентує залишкову кількість пестицидів у рослинницькій продукції та об'єктах навколишнього середовища, за допомогою якої оцінюється їх безпека для людини і тварин. Технологічний процес виготовлення пестицидів є також предметом регулювання цього закону. Додатковим регуляторним актом по знищенню пестицидів виступає наказ Міністра сільського господарства Республіки Казахстан від 29.09.2015 р. № 15-05/864 «Про затвердження Правил знешкодження пестицидів» [5].

Як і у Казахстані законодавство Туркменістану з окресленого питання не містить спеціального закону про пестициди. Правові, економічні та організаційні основи здійснення діяльності у сфері захисту рослин від шкідників, хвороб рослин, а також бур'янів встановлено у законі від 18.06.2016 року № 413-V «Про захист рослин» [5].

У Киргизькій Республіці існує закон «Про хімізацію та захист рослин» від 25.01.1999 року № 12 [5], який носить більш загальний характер, оскільки визначає лише загальні правові, економічні, екологічні, соціальні та організаційні основи хімізації та захисту рослин в інтересах охорони здоров'я населення, тварин, навколишнього середовища. Про пестициди у законі згадується як про вид агрохімікатів. Державна реєстрація пестицидів у цій країні є підставою надання дозволу на виробництво, застосування, реалізацію, транспортування, зберігання, знищення, рекламу, ввезення та вивезення. Правила безпеки і гігієни праці, виробничої санітарії, пожежної безпеки, охорони навколишнього середовища при зберіганні, використанні і транспортуванні пестицидів у сільському господарстві Киргизької Республіки прописані у постанові уряду від 05.07.2011 року № 361 «Про затвердження

Інструкції щодо безпечного використання, зберігання та складування пестицидів у сільському господарстві» [5]. Для хімічного захисту рослин повинні застосовуватися пестициди, включені в Перелік пестицидів і агрохімікатів, дозволених до застосування в Киргизії.

За весь період існування Республіки Молдова існувало декілька законів стосовно пестицидів. Спочатку від 01.10.1999 року № 612-XIV «Про захист рослин» [5], що втратив чинність згідно з законом Республіки Молдова від 23.09.2010 р. № 228 «Про захист рослин та фітосанітарний карантин» [5], який можна охарактеризувати як справжній органічний закон.

Не менш важливим для регулювання застосування пестицидів є закон Республіки Молдова від 22.04.2004 року № 119-XV «Про засоби фітосанітарного призначення і засоби, що підвищують родючість ґрунту» [5].

У законі знову зроблено акцент на виробництво органічної продукції. Замість терміну «пестициди» використовується поняття «засоби фітосанітарного призначення», під якими розуміються всі засоби хімічного, біологічного чи біотехнологічного походження, а також засоби з росторегулювальним, десикантним, репелентним, прилипаючим, синергетичним ефектом, феромонні пастки, інші засоби, що застосовуються для поліпшення фітосанітарного стану сільськогосподарських культур. Згідно ст.2 закону, основними принципами державної політики щодо застосування засобів фітосанітарного призначення є: пріоритет охорони здоров'я людини, довкілля перед економічною ефективністю застосування засобів фітосанітарного призначення та оптимізація порядку застосування таких засобів, за рахунок більш широкого використання біологічних та інших екологічно безпечних методів захисту рослин. У відповідності до ст.17 Закону, для захисту рослин і рослинних продуктів від шкідливих організмів застосовуються технічні засоби та апробовані засоби фітосанітарного призначення, що пройшли обов'язкові державні випробування і рекомендовані до використання спеціалізованими

науково-дослідними установами, дозволені до виробництва, імпорту, реалізації і застосування у відповідності з цим законом та внесені до Державного реєстру засобів фітосанітарного призначення, дозволених для застосування у Молдові.

Стратегічне значення має для республіки Молдова постанова Уряду від 16.07.2014 року № 567 «Про затвердження Національної програми моніторингу залишкових кількостей пестицидів і вмісту нітратів у харчових продуктах рослинного походження на 2015–2020 роки» [5].

Республіка Вірменія має загальний закон «Про захист рослин і карантин рослин» від 20.03.2000 року [5] присвячений великому спектру питань пов'язаних із захистом та карантинном рослин, у тому числі вимогам з використання пестицидів у сільському господарстві. Цілями закону є: здійснення державної політики у сферах захисту рослин і карантину рослин; регулювання відносин у сферах реєстрації, експертизи, виробництва, продажу, вивезення, ввезення, зберігання і використання засобів захисту рослин; сприяння отриманню високої врожайності та здорового врожаю сільськогосподарських культур; забезпечення безпеки здоров'я населення; сприяння охороні довкілля. Так само як і у Молдові, у законодавстві не використовується поняття «пестициди», замість нього закріплено поняття «засоби захисту рослин» – це хімічні, біологічні і технічні засоби, що застосовуються для попередження занесення шкідливих організмів для рослин, боротьби з ними та їх ліквідації (ст.3 закону).

У Республіці Білорусь відносини пов'язані з пестицидами регулюються законом від 25.12.2005 року № 77-3 «Про захист рослин» [5], який визначає правові, організаційні та економічні основи захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів, карантину рослин, поводження із засобами захисту рослин. Закон оперує наступними поняттями: захист рослин – комплекс заходів, спрямованих на попередження пошкодження або погіршення стану рослин, зменшення втрат рослинної

продукції в результаті дії шкідливих організмів; знешкодження засобів захисту рослин – оброблення, захоронення, зниження небезпечних властивостей засобів захисту рослин, знищення на спеціальних об'єктах і (або) у спеціальних установках, що призводять до зменшення або запобігання їх шкідливого впливу на життя і здоров'я людини, навколишнє середовище; поводження з засобами захисту рослин – діяльність, пов'язана з розробкою, виготовленням, перевезенням, реалізацією, зберіганням, використанням, знешкодженням засобів захисту рослин; засоби захисту рослин – хімічні, біологічні, технічні та інші засоби, які застосовуються для запобігання проникнення і розповсюдження шкідливих організмів, знищення або зниження їх чисельності або зменшення їх шкідливого впливу на рослини і (або) рослинну продукцію. Поняття пестицидів не розкривається у вищевказаному законі, хоча по тексту закону законодавець постійно оперує ним.

Щодо Республіки Узбекистан, то регулювання відносин, пов'язаних із забезпеченням захисту сільськогосподарських рослин від шкідників, хвороб і бур'янів, здійснено спеціальним законом від 31.08.2000 року № 116-П «Про захист сільськогосподарських рослин від шкідників, хвороб та бур'янів». Основна мета закону – це запобігання шкідливої дії засобів захисту рослин на здоров'я людини та навколишнє природне середовище.

Російська Федерація має закон від 19.07.1997 року № 109-ФЗ «Про безпечне поводження з пестицидами і агрохімікатами» [5]. У його преамбулі визначено, що закон встановлює правові основи забезпечення безпечного поводження з пестицидами, у тому числі з їх діючими речовинами, з метою охорони здоров'я людей і навколишнього середовища. У ст.1 закону надано поняття пестицидів, а також діючої речовини пестициду. У РФ передбачено державну реєстрацію пестицидів, на підставі якої федеральний орган виконавчої влади, який здійснює організацію реєстраційних випробувань та державну реєстрацію пестицидів, надає дозволи на вироб-

ництво, застосування, реалізацію, транспортування, зберігання, знищення, рекламу, ввезення та вивезення з країни пестицидів. У ст.3 закону визначено таке поняття, як оборотоздатність пестицидів, тобто можливість їх вільного відчуження, якщо вони не вилучені з обороту або не обмежені в обороті. Не допускається обіг пестицидів і агрохімікатів, які не внесені в Державний каталог пестицидів і агрохімікатів (офіційне щорічне видання), дозволених до застосування на території Росії. Обіг пестицидів обмеженого використання, які мають підвищену ймовірність негативного впливу на здоров'я людей і навколишнє середовище, здійснюється на підставі спеціального дозволу.

Отже, з урахуванням зазначених вище положень можна дійти наступного: по-перше, всі країни СНД мають законодавчі акти спрямовані на регламентацію відносин пов'язаних із пестицидами. По-друге, всі країни СНД можна поділити на: країни, які здійснюють правову регламентацію використання пестицидів в рамках загальних законів про захист рослин (Казахстан, Туркменістан, Киргизстан, Вірменія, Білорусь); країни, у яких поряд із загальними, існують спеціальні закони присвячені пестицидам (Таджикистан, Азербайджан, Молдова); країни, які мають тільки спеціальні закони щодо пестицидів (Узбекистан, Росія). По-третє, усі країни СНД закріпили у законодавстві принцип пріоритетності забезпечення безпеки громадян і екологічної безпеки при здійсненні заходів щодо захисту рослин. По-четверте, загальним для всіх країн СНД є недопущення обігу пестицидів, які не внесені до Державного каталогу (реєстру) пестицидів, дозволених до застосування на території відповідної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук Т. Г. Правові питання забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.06 / Ковальчук Т. Г. ; Київськ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 201 с.

2. Chornous O. V. Problems of the legal regulation of the handling with pesticides and agrochemicals in Ukraine as a constituent of innovative development of agricultural and industrial complex of Ukraine / Chornous O. V. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=418.

3. Сакаджи К. Правові питання використання пестицидів за законодавством США / Сакаджи К. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15812/27-Sakadzhy.pdf?sequence=1>.

4. Правове регулювання відносин у сфері довкілля в Європейському Союзі та в Україні / за заг. ред. В. Г. Дідик. – К. : Центр учбов. літ-ри, 2007. – 580 с.

5. Законодательство стран СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.spinform.ru/spisdocform.fwx#>.

Батигіна О. М. Особливості правового регулювання застосування пестицидів у сільському господарстві країн СНД / О. М. Батигіна // Форум права. – 2016. – № 4. – С. 20–24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_6.pdf

Аналізуються законодавчі бази країн СНД на предмет наявності окремих нормативно-правових актів, присвячених правовому регулюванню застосування, обігу, транспортування, рекламування, маркування, зберігання та знищення пестицидів. Визначені особливості, схожі та відмінні риси нормативно-правового регулювання з окресленого питання.

***

Батыгина Е.М. Особенности правового регулирования применения пестицидов в сельском хозяйстве стран СНГ

Анализируются законодательные базы стран СНГ на предмет наличия отдельных нормативно-правовых актов, посвященных правовому регулированию применения, обращения, транспортировки, рекламы, маркировки, хранения и уничтожения пестицидов. Определены особенности, схожие и отличительные черты нормативно-правового регулирования по данному вопросу.

***

Batyhina O.M. The Peculiarities of Legal Regulation of Use the Pesticides in Agriculture of the CIS Countries

The article analyzes the legal base of the CIS countries for the presence of separate legal acts on the legal regulation of the use, handling, transport, advertising, labeling, storage and disposal of pesticides. The author identifies features, similarities and differences of legal regulation on this issue.